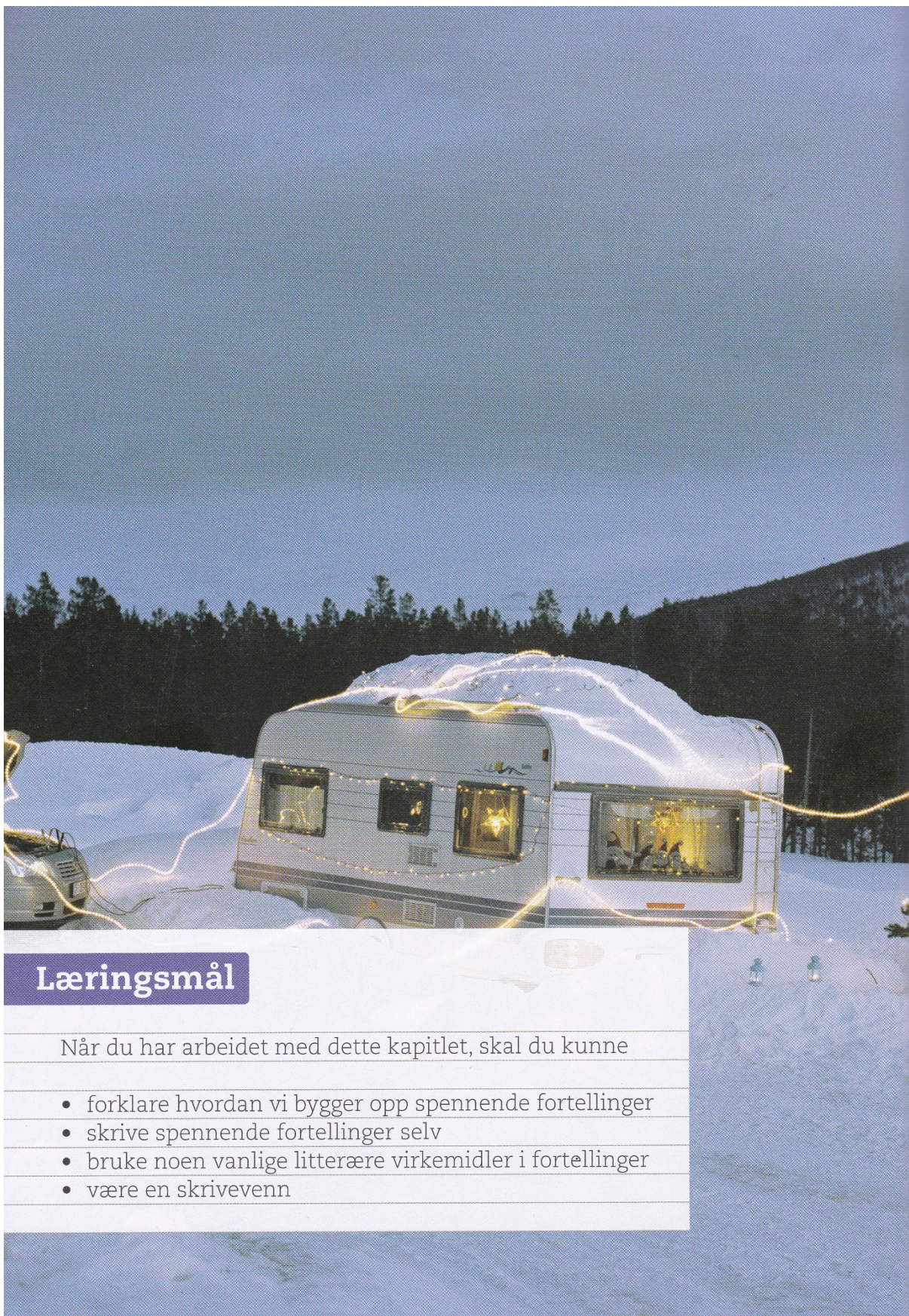

Læringsmål

Når du har arbeidet med dette kapitlet, skal du kunne

- forklare hvordan vi bygger opp spennende fortellinger
- skrive spennende fortellinger selv
- bruke noen vanlige litterære virkemidler i fortellinger
- være en skrivevenn

9

Fortellinger

Skriv en fortelling!

En fortelling vet du selvfølgelig godt hva er. Du har lest mange fortellinger, og leser du en kjedelig fortelling, da legger du den sikkert vekk ganske raskt? I dette kapitlet ser vi på hvordan forfattere kan skrive spennende fortellinger, og du skal få prøve å skrive spennende fortellinger selv.

P

FRISKRIVING

- Bestem deg for at du skal skrive i f.eks. tre minutter.
- Finn et «magisk ord» du kan skrive hvis du stopper opp. (Tips: kort adjektiv, f.eks. navn på en farge.)
- Skriv i vei om alt du kommer på.
- Hold blyanten i bevegelse på papiret.
- Dersom tankestrømmen stopper opp, må du skrive det «magiske ordet» du valgte, om og om igjen til du kommer på noe nytt.

Hva skal fortellingen handle om?

Det er mange grunner til at vi skriver en tekst. Noen ganger vil vi informere om noe eller si vår mening i en sak, andre ganger vil vi kontakte eller underholde andre. En god fortelling må være underholdende, men den bør også si oss noe vi synes er viktig. En fortelling kan for eksempel handle om noe så irriterende som fluer, men når vi nærleser, finner vi kanskje et annet tema også?

Å skrive fortellinger er ikke det samme som å løse et mattestykke. Selv om forfattere og lærere kan gi deg bruksanvisninger for hvordan du limer sammen ord og setninger til en fortelling, så er det ikke lett å skrive en god og spennende tekst. Først og fremst må vi finne noe å skrive om. De beste ideene får vi gjerne når vi slapper helt av: på bussen, på badet eller når vi ligger i sengen. Det er lett å glemme disse ideene, derfor bør vi skrive dem ned eller lese dem inn på mobilen med en gang. For å komme i gang med skrivingen kan vi også bruke en teknikk vi kaller «friskriving».

EKSEMPELTEKST

Knut Hamsun (1895–1952)

En ganske alminnelig flue av middels størrelse**FØR DU LESER**

Det kan være ganske irriterende å ha en summende flue rundt hodet når vi skal prøve å konsentrere oss. Tenk deg at du har fått i lekse å skrive en fortelling, men så summer en flue så mye at du ikke klarer å komme i gang. Skriv ned alt du kommer på om denne situasjonen, i to minutter uten å ta blyanten vekk fra papiret.
Overskrift: *Flueirritasjon.*

MENS DU LESER

Stopp og tenk. Hvilke følelser har fortelleren for sin nye venn?

Vi ble kjent en dag da hun kom flyvende inn gjennom mitt åpne vindu mens jeg satt og skrev. Hun ble sikkert tiltrukket av hårvannet mitt, for hun danset rundt mitt hode. Jeg slo etter henne gang på gang, men hun brydde seg ikke om det. Det var da jeg tok papirsaksen.

Jeg har en papirsaks. Den er stor og flott, og jeg bruker den til alt mulig. I min øvede hånd er den et fryktet våpen. Jeg svingte den noen ganger i luften og fluen fløy bort.

Men litt etter begynte hun den samme dansen igjen. Jeg flyttet skrivebordet bort til døren. Fluen etter. Jeg skal lure deg, tenkte jeg, gikk stille bort og vasket ut hårvannet. Det hjalp. Fluen satte seg skuffet på lampen og rørte seg ikke.

En lang stund gikk det fint. Jeg fikk skrevet mye, men snart ble jeg lei av å se denne fluen hver gang jeg kikket opp. Jeg kunne se at det var en ganske alminnelig flue av middels størrelse, godt bygget, med grå vinger. «Beveg deg,» sa jeg. Hun rørte seg ikke. «Vekk,» sa jeg og viftet etter henne. Da fløy hun opp, gjorde en sving rundt i rommet og kom tilbake til lampen.

Nå begynte vårt egentlige vennskap. Hun la hodet på skakke og så bedrøvet på meg. Hun forstod at jeg likte henne og hun ble trygg. Allerede om ettermiddagen da jeg skulle gå ut, fløy hun foran meg for å sperre døren.

Neste morgen traff jeg fluen i døråpningen. Jeg nikket til henne. Hun summet noen ganger rundt i rommet før hun satte seg på stolen min. «Vekk,» sa jeg. Hun lettet litt og landet på stolen igjen. Da sa jeg: «Nå setter jeg meg.» Jeg satte meg. Fluen fløy opp og landet på papiret mitt. «Vekk,» sa jeg. Intet svar. Jeg blåste på henne, men hun ville ikke bort. «Vi må respektere hverandre,» sa jeg. Hun hørte på meg og tenkte over det, men bestemte seg likevel for å bli sittende. Da svingte jeg papirsaksen igjen, men jeg hadde ikke tenkt på at vinduet var åpent. Fluen fløy ut.

I et par timer var hun ute. Jeg gikk hele tiden og angret på at jeg hadde sluppet henne ut. Da kom fluen tilbake. Hun hadde fått noe ekkelt på det ene bakbenet. «Fy! Du har vært ute i sølen, ditt dyr,» sa

MENS DU LESER

Stopp og tenk.
Hvordan ser en skuffet flue ut?

MENS DU LESER

Hva tror du fortelleren mener med «som om jeg ikke hadde en papirsaks i huset»?

▲ Knut Hamsun er en av Norges mest kjente forfattere. Han levde fra 1859 til 1952.

MENS DU LESER

Hvorfor velger forfatteren ordet ridderlighetsfølelse?

jeg. Likevel var jeg glad for å se henne. Jeg lukket vinduet godt igjen. «Hvordan kan du ta slike turer!» Da så hun ut som om hun koste seg og sa «Bæ» til meg. Jeg hadde aldri sett en flue kose seg og si «Bæ» før. Jeg sa «Bæ» jeg også, og lo hjertelig. «Ha-ha, har du sett et slikt troll til flue! Kom hit, så skal jeg dikke deg litt under haken, din luring.»

De neste dagene satte den lille skittfluen tålmodigheten min på mange prøver. Fikk jeg besøk, ble hun sjalu og drev dem på dør med sin ubehagelighet. Hvis jeg overså henne, gjorde hun en sving rett foran nesen min og falt pladask ned på manuskriptet. Der spaserte hun rundt som om jeg ikke eide en papirsaks i huset.

Dager og uker gikk. Vi ble vant til hverandre, arbeidet sammen og delte gleder og sorger. Jeg holdt vinduer og dører lukket, for hun tålte ikke trekk. Likevel kunne hun plutselig kaste seg ned fra taket og rett mot vindusruten. Vil du ut, så kom denne veien, sa jeg og åpnet døren. Nei, hun ville visst ikke ut. «Vil du ut, eller vil du ikke ut?» spurte jeg, «en, to tre!» Intet svar. Rasende smelte jeg igjen døren. Jeg skulle snart angre dette raseriet.

En dag var fluen borte. Jeg forstod at det var hennes hevn, og jeg grublet lenge på hva jeg skulle gjøre. Jeg gikk ut i bakgården og ropte at vær så god, hun kunne bare bli borte, jeg savnet henne ikke! Det nyttet ikke. Jeg fikk ikke lokket henne fram, og jeg savnet fluen. Jeg åpnet alt som kunne åpnes i huset. Jeg spurte huseieren om han hadde sett fluen. Jeg tok i masse hårvann og kalte henne «min beste venn» og «min hoff-flue», men det hjalp ikke.

Endelig, neste formiddag var hun tilbake. Hun kom ikke alene. Hun trakk med seg en elsker fra gaten. I glede over å se henne igjen tilgav jeg henne til og med kjæresten, men for mye er for mye. Det får være visse grenser. Først satte de seg til å sende blick til hverandre og gni leggene mot hverandre. Plutselig kastet elskeren seg over henne på en måte som fikk meg til å rødme. «Hva er det dere gjør midt foran folks øyne!»

Dette ble hun fornærmet over, hun kastet med nakken og lot meg tydelig forstå at jeg måtte være sjalu. Jeg sjalu! Sjalu på han der? Nei, vet du hva! Men hun sto på sitt. Da reiste jeg meg og sa følgende: «Jeg vil ikke slåss med deg, det strider mot min ridderlighetsfølelse, men send din elendige elsker mot meg. Han skal jeg møte.» Og jeg grep papirsaksen.

Nå begynte de å håne meg. De satt der på bordhjørnet og lo så de ristet. Det så ut som de sa: «Ha ha, har du ikke en større papirsaks, en

MENS DU LESER

Hva kaller vi det når en mann utfordrer en annen til kamp om en kvinne?

litt større papirsaks!» «Jeg skal vise dere at det ikke er størrelsen det kommer an på,» svarte jeg. «Jeg skal gå mot fyren med en liten linjal i hånden». Jeg svingte linjalen. De lo enda mer. «Begynner dere nå igjen?» sa jeg truende. De overså meg. Øyeblikket virket tydeligvis ikke skjebnesvangert for dem: De nærmet seg hverandre skamløst og skulle til å omfavne hverandre igjen. «Dere gjør det ikke!» skrek jeg til dem. Men de gjorde det. De gjorde det rett foran ansiktet mitt. Da var tålmodigheten slutt, jeg hevet linjalen og lot den falle som et lyn. Noe ble knust, noe fløt, mitt velrettede slag hadde slått begge livløse til jorden.

Slik endte dette vennskapet.

Det var bare en liten alminnelig flue med grå vinger, og det var ikke noe spesielt med henne, men hun gav meg mange fornøyelige stunder mens hun levde.

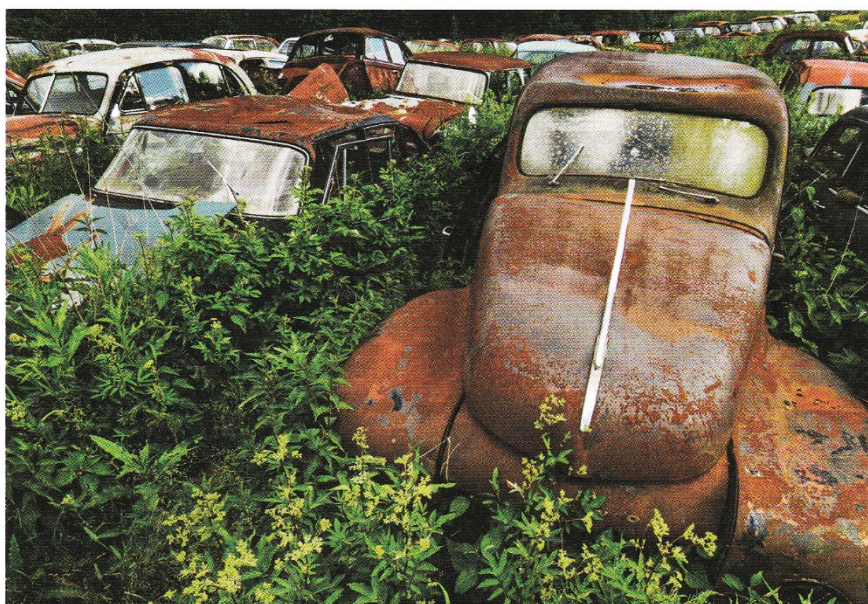
ETTER AT DU HAR LEST

- a Forfatteren Knut Hamsun er kjent for å skrive om hvordan sterke følelser kan få mennesker til å gjøre uventede ting. Kan du finne eksempler på dette i fortellingen?
- b Skriv av to setninger fra fortellingen der det er tydelig at jeg-personen er glad i fluen, og to setninger der vi forstår at fortelleren er irritert på den.

*Knut Hamsun (1895).
Teksten er forkortet og
språket normalisert.*

TENK OVER

Det sies at alle ting har en historie. Hvilken fortelling forteller dette bildet?

P

**EN GOD
SKRIVEVENN**

- Synes du er flink til å skrive.
- Viser deg hva som er bra.
- Stiller gode spørsmål til teksten din.
- Forteller hva han/hun gjerne vil lese mer om.
- Gir tips og ideer.
- Er opptatt av at du skal skrive en skikkelig god fortelling.
- Er til å stole på og forteller ingen andre om det du har skrevet.

Vær en skrivevenn!

Noen er så glad i å skrive at de bare må skrive til alle døgnets tider, men de fleste har det ikke slik. For å jobbe godt med fortellingen er det derfor lurt å ha noen å skrive sammen med. Det må være noen som liker det vi skriver, men som også kan si fra om hvordan vi kan skrive bedre.

Knut Hamsun skrev hundrevis av brev. Mange av brevene finnes ennå, og der kan vi lese om hvordan han hadde det mens han jobbet med tekstene sine. Han hadde flere gode brevvenner som støttet han og likte det han skrev. Denne støtten gjorde nok at han ikke ga opp, selv om han i perioder ikke hadde råd til verken mat eller klær.

For å bli flink må du øve på å skrive korte og lengre fortellinger. I noen av oppgavene skal du skrive i samarbeid med en annen elev. Den andre kaller vi en «skrivevenn». Skrivevennens oppgave er å være positiv og komme med forslag til hvordan du kan utvikle fortellingen. Det er viktig at dere stoler på hverandre, at dere tør å si hva som gjør teksten god og spennende. Husk at skrivevenner ikke bryr seg om skrivefeil!

OPPGAVER

- 1 Følg læringsplakaten om friskriving. Skriv i tre minutter. Les gjennom det du har skrevet. Kan du skape en fortelling ut av dette?
- 2 Er ideen god nok? Vi kan ikke overbevise leseren om å lese fortellingen vår hvis vi ikke ville lest om dette selv. Skriv ned to punkter fra friskrivingen din som du vil jobbe videre med.
- 3
 - a Tenk at du hadde vært Knut Hamsuns skrivevenn. Velg tre positive kommentarer du ville gitt til fortellingen hans.
 - b Skriv innledningen til en fortelling i jeg-form slik Knut Hamsun gjør, men husk at det ikke trenger å handle om deg. Start med «Jeg trodde virkelig ikke det var mulig, men nå skjedde det igjen ...»

c Les innledningen høyt for skrivevennen din og be om tre tips til hva du kan skrive videre.

d Skriv fortellingen ferdig.

Hvem forteller?

I «En ganske alminnelig flue ...» er det som om vi sitter inni hodet til hovedpersonen og ser ut på det som skjer. Fortelleren og hovedpersonen er den samme, derfor vet fortelleren hva hovedpersonen tenker og føler. Husk at selv om Hamsun skriver i jeg-form, betyr det ikke at forfatteren forteller om seg selv.

Vi får vite hvilke egenskaper hovedpersonen har, gjennom å lese hva han tenker. I en fortelling der vi leser om hovedpersonen som han eller hun, kan det være at

vi ikke får lese om tanker og følelser. Da må forfatteren beskrive hovedpersonen gjennom skildringer. Fortelleren trenger selvsagt ikke være et menneske,

det kan være dyr eller til og med abstrakte ting, slik som i romanen *Boktyven* av Markus Zusak, der døden er fortelleren.

Ta et valg: Skal du fortelle om «jeg» eller om «han» eller «hun», og, om du velger han eller hun, skal fortelleren da vite hva hovedperson og bipersoner tenker og føler? Valget ditt kan ikke være tilfeldig. Du må tenke over hva som passer best til det du vil fortelle om. Skal leseren se alt gjennom en persons øyne, eller passer det bedre for handlingen du har planlagt, at fortelleren ser det utenfra, «som en flue på veggen»?

Abstrakt: noe vi ikke kan ta og føle på. Det motsatte av konkret

P

VELG FORTELLER

Førstepersonsforteller «Jeg»	Tredjepersonsforteller «Han» eller «hun»	
Deler oftest tanker og følelser, men trenger ikke å fortelle sannheten. Vet ikke hva de andre personene tenker og føler.	Vet ikke hva personene tenker og føler.	Vet hva alle personene tenker og føler.

OPPGAVER

- 4 a Skriv to setninger om hvordan du tror teksten hadde blitt med fluen som forteller.

å få fram de samme følelsene som Hamsun får fram?

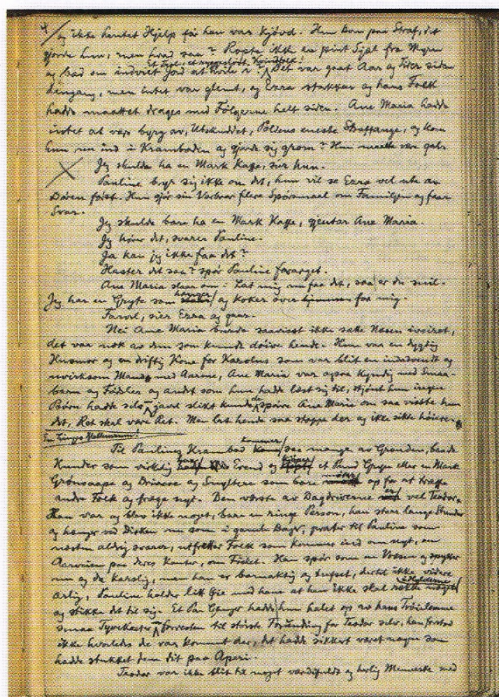
- b «En dag var fluen borte. Jeg forstod at det var hennes hevsn, og jeg grublet lenge på hva jeg skulle gjøre. Jeg gikk ut i bakgården og ropte at vær så god, hun kunne bare bli borte, jeg savnet henne ikke! Det nyttet ikke. Jeg fikk ikke lokket henne fram, og jeg savnet fluen.»

Skriv om dette utdraget fra jeg-forteller til en han-forteller som ikke vet hva alle tenker og føler. Hvordan må du skrive for

Klar for en utfordring?

- c Hvis vi sier at fluene i Hamsuns fortelling egentlig er mennesker, kan vi si at dette er en fortelling om sjalusi. Hvilket forhold tenker du i så fall at det er mellom personene? Hvorfor tror du Hamsun valgte akkurat fluer hvis han ville fortelle om følelsen sjalusi?

- 5 Skriv en kort fortelling om sjalusi der personene er dyr eller insekter.

▲ I Nasjonalbiblioteket finnes Hamsuns originalmanuskriptet til romanen August, full av Hamsuns overstrykninger og rettelser.

Byggemåter for fortelling

Da Knut Hamsun hadde fått ideen om fluefortellingen, lagde han helt sikkert en plan for teksten. Uten moderne hjelpemidler måtte han skrive hele fortellingen om igjen på kladdepapir mange ganger før han ble fornøyd. Hvitt papir og blekk var dyrt, og han hadde store pengeproblemer da denne teksten ble skrevet. Derfor måtte han skrive om igjen flere ganger og være helt sikker på at kladden var god nok før han førte inn.

Når du skriver din egen fortelling, må du etter hvert lage deg en plan for rekkefølgen i handlingen. Hvilken rekkefølge bør du presentere hendelsene i for at det skal bli spennende å lese? Vil du begynne med det som hendte først, med slutten eller kanskje midt i handlingen? Hvis du skriver på datamaskin, kan du flytte deler av teksten rundt for å se hvilken rekkefølge som gjør fortellingen mest spennende å lese.

TENK OVER

Hvordan starter
«En ganske alminnelig
flue ...»?

Kronologisk:
i den rekkefølgen
handlingen skjer

In medias res:
brukt om fortellinger
som starter midt
i handlingen

Retrospektiv:
som ser tilbake i tid

Innledningen

Starten på fortellingen din må være nøye gjennomtenkt, for den bestemmer ikke bare om leseren har lyst til å lese videre, men også hvordan leseren ser for seg det som kommer til å skje. Det er mange måter å starte fortellinger på, for eksempel kan vi beskrive en person eller et sted med *skildring*, eller vi kan starte med en samtale mellom personer: en *dialog*.

En fortelling, der hendelsene følger hverandre slik de ville gjort på en tidslinje, kaller vi *kronologisk*. I en slik fortelling blir personer og steder ofte presentert i innledningen, derfor kan vi si at de starter «presenterende».

Fortellinger kan også starte et sted midt i handlingen, eller de kan starte med slutten. Da sier vi at innledningen starter *retrospektivt*. Dersom innledningen hopper rett inn i et spennende punkt i fortellingen, sier vi at den starter «in medias res». En slik innledning kan for eksempel være en samtale som viser spenningen i fortellingen. Når du begynner på denne måten, må du etter hvert fortelle hvordan spenningen startet, slik at leseren kan finne ut hvordan alt henger sammen.

TENK OVER

Hva tror du: Hadde
denne omskrivningen
gjort fortellingen mer
eller mindre spennende
å lese?

Selv om Knut Hamsun starter med et tankereferat som viser litt tilbake i tid, følger fortellingen reglene for kronologisk oppbygning. Vi får vite handlingen i tidens rekkefølge. Skulle vi skrive om innledningen hans til in medias res, kunne vi for eksempel startet slik: «Hun så ut som om hun koste seg og sa «Bæ» til meg. Jeg hadde aldri sett en flue kose seg og si «Bæ» før. Jeg sa «Bæ» jeg også, og lo hjertelig. «Ha-ha, har du sett et slikt troll til flue! Kom hit, så skal jeg dikke deg litt under haken, din luring.»»

Hvilken rekkefølge du velger å fortelle i, har selvfølgelig mye å si for spenningen. Selv om du begynner med slutten, må du ikke rope alt som skal skje. Begynn med slutten på en slik måte at leseren hele tiden er nødt til å lese videre for å få vite hvordan det endte slik. Fortellingen kan gjerne begynne med noe som skjer der det er mest spennende, men innledningen bør virke som en gåte der vi må lese hele fortellingen for å forstå sammenhengen.

P

HVORDAN STARTE FORTELLINGEN?

Kronologisk	Retrospektivt
Start med begynnelsen og skriv hendelsene i tidens rekkefølge.	Start midt i spenningen og se deg tilbake etter hvert.

Midtdelen: Å skrive spennende

En flue som surrer rundt i et rom, virker ikke veldig spennende om vi står utenfor og kikker inn. Du hadde nok heller ikke blitt overrasket om en person i rommet drepte denne og en annen flue med en liten linjal. Hadde det derimot kommet noen inn og skutt etter fluene med pistol, ja da hadde det kanskje blitt litt mer dramatisk også sett fra utsiden.

Når det skjer noe dramatisk utenfor personene i en fortelling, kaller vi det ytre spenning. Når dramatikken for det meste foregår i personenes tanker, kaller vi det «indre spenning». I Hamsuns tekst er det mest indre spenning, men tankene til jeg-fortelleren er skrevet slik at det blir spennende å lese om dem. Forfatteren viser hvordan et hverdagslig problem kan sette en person ut av balanse.

Både ytre og indre spenning skaper vi ved å skrive inn et problem som må løses, en konflikt. Når du skal skrive en spennende fortelling, bør du velge noen konflikter du kjenner til selv, og som leseren lett kan leve seg inn i. I de fleste fortellinger er konflikten at hovedpersonen ønsker seg noe det er vanskelig å få, for eksempel kjærlighet eller berømmelse. Det kan være vanskelig å skrive troverdig om konflikter som man ikke kjenner til selv.

TENK OVER

Kan du komme på en konflikt du kjenner godt til, og som kan være utgangspunkt for en fortelling?

Konflikt:
et problem som må løses

Spenningskurve for fortellinger

P

INDRE OG YTRE SPENNING

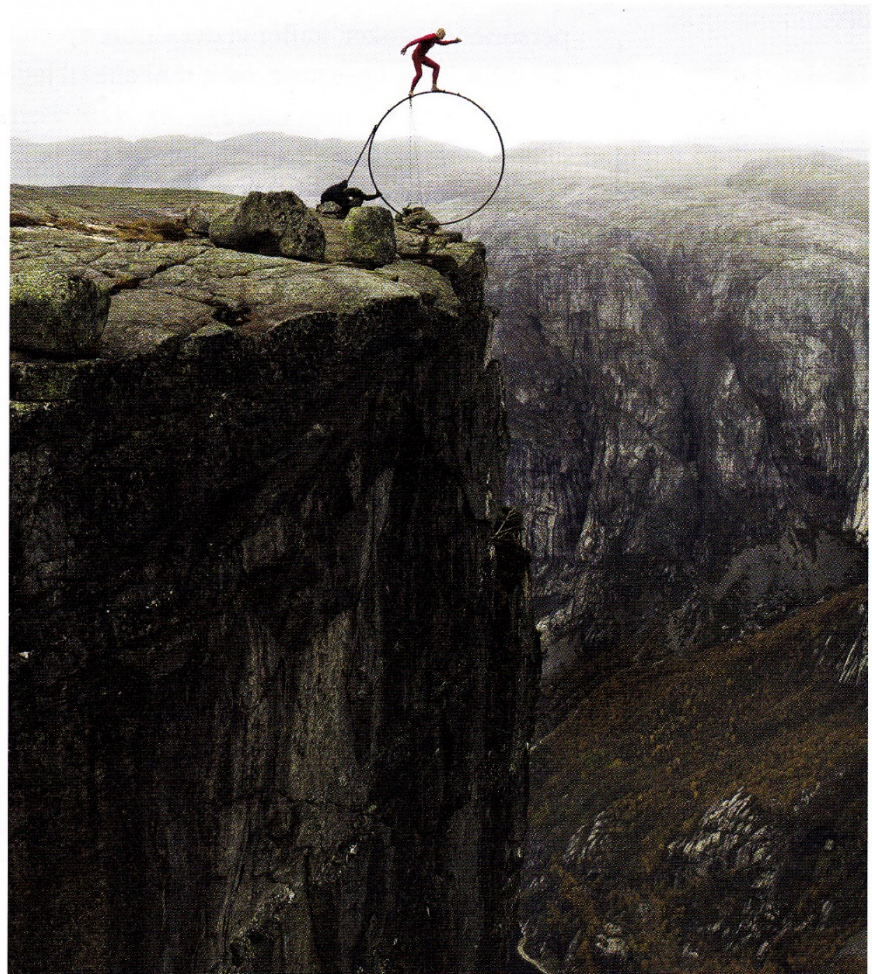
Indre spenning	Ytre spenning
Konflikter som setter i gang tanker og følelser hos personene.	Konflikter som setter i gang hendelser utenfor personene.

Frampek og spenningstopp

I «En ganske alminnelig flue ...» nevner Knut Hamsun papirsaksen flere ganger for å gi leseren et hint om at det kommer til å skje noe dramatisk. Dette skjønner vi blant annet fordi han skriver: «I min øvede hånd er den et fryktet våpen.» Dette virker som en trussel, synes du ikke? Vi aner at det ikke kommer til å gå så bra med fluen. Denne typen hint om noe dramatisk som kommer til å skje mot slutten, kaller vi *frampek*.

TENK OVER

Hvordan kan vi bygge opp spenningen på en god måte hvis vi ikke er helt sikre på hvordan det skal gå til slutt?

► Balansekunstneren Eskil Rønningsbakken på kanten av Kjerag, 1000 meter over Lysefjorden.

P

SKAP SPENNING

- Hvilken konflikt setter i gang spenningen?
- Hva skal personene tenke og føle om konflikten?
- Hvilke frampek kan du legge inn?

Frampeket viser vei til det som er mest spennende i fortellingen: Spenningstoppen. Spenningstoppen kommer alltid mot slutten av fortellingen. Etter spenningstoppen kan fortellingen være slutt, eller det kommer en liten avslutning som sier hvordan konflikten ble løst. I «En ganske alminnelig flue» kan vi si at spenningstoppen er når fortelleren dreper fluene. Etterpå kommer det en kort løsning:

«Det var bare en liten alminnelig flue med grå vinger, og det var ikke noe spesielt med henne, men hun gav meg mange fornøyelige stunder mens hun levde.» Denne avslutningen viser at konflikten er løst, problemet forsvant: Ingen flue forstyrrer arbeidet lenger.

Prøv å skrive slik at leseren hele tiden ønsker å finne ut hva som skjer videre i fortellingen din. Du kan for eksempel finne en tittel som er et frampek, og du kan gi små frampek flere steder. Det er vanlig å skrive inn flere små spenningshøyder før spenningstoppen. Hovedpersonen kan for eksempel veksle mellom å være heldig og uheldig helt til spenningstoppen, der han eller hun får så mye motgang at det nesten går helt galt, men bare nesten ...

TENK OVER

Hva synes du om slutten i «En ganske alminnelig flue ...»? Ender det lykkelig eller ulykkelig?

Avslutningen

Det finnes mange ulike måter å avslutte fortellinger på. Slutten er ofte uventet, eller den viser hvordan alle konfliktene blir løst. Den vanligste avslutningen er at alt løser seg, men av og til ender fortellinger med en brå, åpen slutt der vi må tenke oss til løsningen selv. Dersom Hamsun hadde valgt åpen slutt, kunne han sluttet med setningen: «Da var tålmodigheten slutt, jeg hevet linjalen og lot den falle som et lyn.» Da måtte vi selv velge om vi ville tro at fluene var døde eller ikke.

Overrask gjerne med en uventet løsning på konflikten. Du kan lure leseren til å tro at det kommer til å ende på en bestemt måte, men så er løsningen noe helt annet. Det er gøy å lese når man har gjettet helt feil om hva som vil skje til slutt, og man blir skikkelig overrasket.

P

AVSLUTTE EN FORTELLING

Løsning der alt blir forklart.

Fortsetter litt etter løsningen med fortellerens mening eller hva som skjedde seinere.

Brå, åpen slutt der leseren sitter igjen med mange spørsmål.

172 | Kapittel 9 Fortellinger

OPPGAVER

- 6 a Tegn av spenningskurven for fortellinger, og skriv inn disse hendelsene fra Hamsuns fortelling på riktig sted i kurven: Fluene blir drept. Fluene blir borte. Fortelleren møter fluene. Fortelleren tenker at det tross alt hadde vært en hyggelig flue.
- b Vi sier at filmer følger samme spenningskurve som fortellinger. Forklar dette med å bruke en film du liker godt, som eksempel.
- 7 Skriv en ny innledning til Hamsuns fortelling slik at den blir retrospektiv.
- 8 a Gi to eksempler på hvordan konflikten i Hamsuns tekst skaper indre og ytre spenning.
- b Skumles «En ganske alminnelig flue ...» en gang til og stopp opp hver gang ordet «papiersaks» er nevnt. Hvordan bygger dette frampeket opp spenningen?
- 9 a Skriv handlingen i Hamsuns fortelling som en punktliste. Overskrift: Disposisjon.
- b Skriv en ny innledning til Hamsuns fortelling slik at den begynner med slutten.
- c Slå opp på en tilfeldig side i en bok du liker. Bruk den femte setningen på siden som begynnelse på en kort fortelling.
- 10 Skriv en kort fortelling der konflikten er at hovedpersonen blir bedt med på kino av en som hun eller han er forelsket i, men ikke har penger til kinobilletten. Start med setningen: «Lyden av klirrende mynter er den beste jeg vet, kanskje fordi det er en lyd jeg sjelden hører.»

Litterære virkemidler

Når du skriver fortellinger, må du passe på å få med viktige detaljer for at leseren skal kunne forstå sammenhengene og leve seg inn i det som skjer. Samtidig bør du kutte ut alt som ikke er med på å bygge opp spenningen på en eller annen måte. I Knut Hamsuns fortelling finner vi for eksempel ingen ting om navn, hva klokka er, eller hva hovedpersonen spiser. Isteden bruker han litterære virkemidler som skildring, handlingsreferat, tankereferat, temposkifter og replikk for å skape en god fortelling.

Skildring

En god forfatter viser hva som skjer, uten at alt står forklart i detalj. Vi kan si at «de skriver i bilder», eller skildrer. For å skrive gode skildringer må du prøve å leve deg inn i situasjonen du skriver om. Hva kan man se, høre, føle, lukte og smake? Lukk øynene og tenk at du ser det som skjer, gjennom et kamera. Personene du skriver om,

enten det er mennesker, dyr eller noe annet, må du også skildre på denne måten. Hvordan er kroppsspråket, hvordan oppfører de seg, hvordan snakker de? Hvordan kan du få leseren til å føle at de er til stede og selv opplever det du skriver om?

Når du leser andres fortellinger, lærer du ulike måter å skildre på. Hver forfatter utvikler sin måte å vise oss det som foregår. Forfatteren William Golding starter romanen *Fluenes herre* på denne måten:

TENK OVER

Hvilke sanseinntrykk har forfatteren valgt å skildre gjennom?

Gutten med det lyse håret heiste seg ned de siste par metrene fra klippen og begynte å bane seg vei mot lagunen. Enda han hadde tatt av seg skolegenseren og gikk og slepte den etter seg, var skjorten klistret fast til kroppen, og håret lå drivvått ned i pannen. Den lange gaten som lå tvers gjennom jungelen som et sår, var et dampende bad av svette. Han strevde seg fram mellom slyngplanter og nedfelte trær, og plutselig flakset et rødt og gult mirakel av en fugl rett foran ham med et trolsk skrik som ble fulgt av et annet.

«Hei!» ropte det. «Vent litt da!»

Underskogen ved siden av gaten ristet på seg, og en mengde regndråper drysset ned.

«Vent litt da!» sa stemmen. «Jeg sitter fast.»

▼ Hvordan ville du skildret opplevelsen av denne skogen?

Husk at du ikke må skildre alt hele tiden, bare det som er viktig for å få fram forhold mellom personene eller bygge opp spenningen.

Direkte og indirekte tale

Når du skriver det personene sier, som replikker med tegnsetting for direkte tale, trekker du leseren helt inn i en situasjon. Dette virkemidlet er fint å bruke når en samtale er avgjørende for hva som vil skje videre. I sitatet fra *Fluenes herre* går vi fra skildring til direkte tale, noe som gjør at leseren blir trukket helt inn i fortellingen, som i en filmscene der vi først får et oversiktsbilde og det så blir zoomet inn til et nærbilde.

Indirekte tale er et virkemiddel der vi forteller hva som ble sagt, uten at vi trenger spesielle tegn, slik som i denne setningen: Hun sa at hun ville ha nye sko, men faren fortalte for fjerde gang at de ikke hadde råd.

Handlingsreferat og tankereferat

Et referat er et kort sammendrag. I fortellinger er det fint å bruke referat for å binde sammen hendelser uten at vi trenger å fortelle alt som skjedde i tiden mellom. Et slikt sammendrag kaller vi handlingsreferat. Hvis fortelleren vet hva personene tenker og føler, får vi ofte vite mye om hovedpersonen gjennom tankereferat.

Tempo

Tempo: fart

Å variere tempo er viktig for å bygge opp spenningen. Med dette mener vi at tiden en hendelse ville tatt i virkeligheten, og tiden det tar å lese om det i fortellingen, ikke behøver å være like lang. Når det ikke skjer noe spennende, kan vi skrive kort om det i et referat, men når det blir spennende, bør vi stoppe opp og fortelle i detalj.

«I et par timer var hun ute. Jeg gikk hele tiden og angret på at jeg hadde sluppet henne ut. Da kom fluen tilbake. Hun hadde fått noe ekkelt på det ene bakbenet. «Fy! Du har vært ute i sølen, ditt dyr ...», sa jeg»

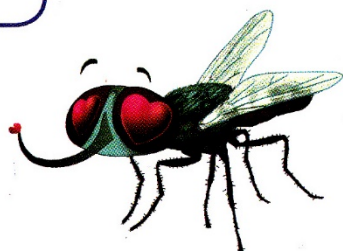
I utdraget ovenfor varierer forfatteren tempo med å bruke ulike fortellemåter. I begynnelsen er det et kort handlingsreferat om «et par timer», mens mot slutten står alt som blir tenkt og sagt i løpet av et kort øyeblikk. Når vi nærmer oss spenningstoppen, er det vanlig å sette ned tempoet og holde på spenningen en stund før vi røper det dramatiske høydepunktet. Når leseren er kommet inn i handlingen og virkelig ønsker å finne ut hva som skjer, da kan vi ta med alle detaljer for å øke spenningen enda mer.

Fluene som flyr mot hverandre på et skrivebord, bruker i virkeligheten bare et par sekunder, men i teksten stopper forfatteren opp og skildrer i sakte film:

TENK OVER

Hvilken effekt får det når tiden stopper opp på denne måten?

«Øyeblikket virket tydeligvis ikke skjebnesvangert for dem: De nærmet seg hverandre skamløst og skulle til å omfavne hverandre igjen. «Dere gjør det ikke!» skrek jeg til dem. Men de gjorde det. De gjorde det rett foran ansiktet mitt.»

OPPGAVER

- 11 a Se for deg en kort handling mellom to mennesker som treffes på gaten. Lukk øynene og tenk at du ser det som skjer, gjennom et kamera. Hva kan man se, høre, føle, lukte og smake?
- b Skriv et avsnitt der du skildrer situasjonen så nøyaktig som mulig.
- 12 Kan du finne skildring, direkte tale, tankereferat og handlingsreferat i dette utdraget?
- «I et par timer var hun ute. Jeg gikk hele tiden og angret på at jeg hadde sluppet henne ut. Da kom fluen tilbake. Hun hadde fått noe ekkelt på det ene bakbenet. «Fy! Du har vært ute i sølen, ditt dyr,» sa jeg»
- 13 Hamsun har mange korte skildringer i teksten sin. Skildringen av fluen blir gjentatt to ganger på nesten samme måte: «Det var en ganske alminnelig flue av middels størrelse, godt bygget, med grå vinger.»
- a Bytt ut ord i skildringen slik at det virker som jeg-personen hater fluen.
- b Bytt ut ord i skildringen slik at det virker som jeg-personen elsker fluen.
- 14 Se på illustrasjonen av fluen øverst på siden. Skriv et avsnitt der du skildrer fluen. Vær gjerne fantasifull.
- 15 a Gjør ferdig denne lista over setningene i «En ganske alminnelig flue ...» som inneholder tidsuttrykk.
- Vi ble kjent en dag da hun kom flyvende inn gjennom mitt åpne vindu mens jeg satt og skrev.
 - Men litt etter begynte hun den samme dansen igjen.
 - En lang stund gikk det fint.
 - ... (fortsett)
- b Hvor mange dager varer handlingen i fortellingen?
- c Hvordan hadde fortellingen vært dersom forfatteren hadde lagt inn nøyaktige klokkeslett istedenfor tidsuttrykkene du fant?
- d Se en tv-episode av en dramaserie for ungdom: Hvilken konflikt setter i gang handlingen? Finner du frampek? Hvordan viser de hvilke egenskaper personene har?
- Er handlingen kronologisk, eller hopper den i tid?

176 | Kapittel 9 Fortellinger

P

SLIK SKRIVER DU FORTELLING

- Tenk igjennom dette før du begynner å skrive:
 - Kan du ta utgangspunkt i et tema du kjenner godt, slik at handlingen blir troverdig?
 - Hvilke konflikter kan skape spenning i fortellingen din?
- Skriv i vei for å få en idé eller to ned på papiret. Ikke tenk deg om!
- Skriv ut én av ideene uten å stoppe for mye.
- Les det du har skrevet ut, og lag en disposisjon.
- Skriv førsteutkastet for hånd eller på datamaskin.
- Finn på en tittel som får leseren til å bli interessert i å lese teksten din.
- Bruk disposisjonen godt når du jobber med fortellingen din.
- Gå sammen med en skrivevenn og les fortellingene for hverandre. Gi hverandre tilbakemeldinger ved å fylle ut vurderingsskjemaet.
- Skriv om fortellingen ved hjelp av responsen du har fått.

Innledning	Start gjerne med en personskildring, en dialog eller med slutten. Velg hvem som skal fortelle. Velg konflikt som setter i gang handlingen. Bruk gjerne frampek.
Hoveddel	Velg hva som skal skje inni og utenfor hovedpersonen: Bygger du opp spenningen på en naturlig måte? Veksler du mellom indre og ytre spenning? Gir du nok informasjon til leseren? Bruker du litterære virkemidler? Kan en skrivevenn lese og gi råd til forbedringer?
Avslutning	Overrasker du leseren? Er rekkefølgen logisk? Får du til en god løsning?

V

VURDERINGSSKJEMA

Sjekkliste	JA	NEI	Kommentar
Tittelen vekker interesse og sier noe om innholdet			
Innledningen er spennende og gir lyst til å lese videre			
Fortelleren er den samme hele veien			
Fortellingen inneholder:			
Tankereferat			
Handlingsreferat			
Direkte tale			
Indirekte tale			
Skildring (av personer, ting eller steder)			
God rettskriving			
God tegnsetting			

I mål?

- Har du blitt flinkere til å skrive fortellinger? Hva har du lært?
- Hva er de viktigste sjangertrekkene for fortelling?
- Hvilke råd vil du gi til en som skal skrive en fortelling?
- Hva mener vi med at en riktig god fortelling ikke bare skal være underholdende, men også gi leseren noe å tenke over?

Skriv en fortelling. Velg en av oppgavene:

- Se for deg en detalj i hverdagen som kan gjøre deg skikkelig irritert. Se på læringsplakaten på side 176 og skriv en fortelling der konflikten er at den irriterende detaljen hindrer hovedpersonen i å få det han eller hun ønsker seg.

Klar for en utfordring?

- Skriv en fortelling der du starter med slutten. Prøv samtidig å skrive en avslutning som gjør at leseren må forstå innledningen på en helt ny måte.

T

INN I TEKSTENE

- Fortellingen «Padden» av Victor Hugo, side 281
- Fortellingen «Den gamle skomakeren» av Leo Tolstoj, side 284
- Fortellingen «Jenta ved storgrana» av Alf Prøysen, side 287
- Fortellingen «Øyvind, Marit og bukken» av Bjørnstjerne Bjørnson, side 289
- Novellen «Caps» av Jon Fosse, side 294
- Novellen «Kløe» av Kjersti Scheen, side 298
- Novellen «Arret og sverdet» av Sari Peltoniemi, side 307

PÅ NETT

På elevnettstedet finner du følgende ressurser til dette kapitlet:

- Fortellingsmaskinen
 - Læringsplakatene
 - Vurderingsskjemaet
 - Kapittelquiz
 - Digitale oppgaver
- www.lokus.no/direkte/fabel/

LOKUS